

4a. Gunnar Nirstedt:

Fortællingen som handelsvare har sejret over litteraturen

Teksten er fra Dagens Nyheder den 2. januar 2023. Den er oversat af Maria Hesselager.

Gunnar Nirstedt (f. 1965), svensk redaktør og forlægger.

Dagens Nyheder er en landsdækkende svensk avis.

"Dette er ikke en rigtig roman!" Denne indvending formuleres stadig oftere, både af almindelige læsere på Instagram og etablerede litteraturkritikere. (...) En bog, der bevæger sig mellem genrer, er ikke en rigtig roman. En bog med lyriske eller essayistiske træk er ikke en rigtig roman. En bog uden hovedperson er ikke en rigtig roman. En rigtig roman, synes den generelle holdning at være, skal holde sig inden for strengt fastlagte rammer.

Men hvor kommer dette begær efter den "rigtige" roman fra? Hvornår gik svenske kritikere og læsere fra "se her, hvad man kan gøre" til "sådan der må man vel ikke gøre"?

Det har krævet årtiers markedsliberal propaganda at nå hertil. For det handler, som så ofte, om økonomi og materielle forhold.

Det, der efterspørges – den rigtige roman, altså – er en måde at fremlægge en historie på, som siden Tjekhov¹, Ibsen² og Hemingway³ er blevet forenklet og banaliseret gennem kommercielle produkter (ikke mindst Hollywood-filmen) for derefter i samspil med digitaliseringen at vende tilbage til litteraturen som en virus. Dramaturgiske regler overtrumfer nu alt andet.

Den sceniske fremstilling og "show, don't tell"-idealet er dominerende. Persongalleriet skal have en tydelig hovedperson med et klart mål. Der skal være en antagonist, der ønsker at forhindre, at dette mål opnås.

Fortællingen skal bevæge sig fremad gennem vendepunkter og have en letforståelig kronologi, helst skal den kunne opdeles i tre akter, så ingen er i tvivl om, hvad der er begyndelse, midte og slutning. Hvordan forfatteren bedst lever op til dette ideal, undervises der i af storytelling-guruer på et globalt marked; lærebøger i dramaturgi udgør en hel industri. Og for en sikkerheds skyld har de fleste kommercielle forlag "manuskriptudviklere", der sikrer, at deres produkter fortælles på rette vis.

Sveriges største forlag ville aldrig drømme om at bruge et ord som "litteratur" i deres kommunikation; det lyder for svært, det sender de forkerte signaler. Ej heller taler man om "bøger", eftersom det ville være uklogt at begrænse sin vision til et enkelt format, især med tanke på forhandlerne. På forlagets hjemmeside meddeler man: "Vi spreder fortællinger, der rører, oplyser, underholder og udvikler." I denne programerklæring går et helt afgørende begreb igen: *Fortællinger*. Og ordet "spreder" er ikke bare en eufemisme⁴ for "sælger", men selve grundtanken i virksomheden.

På det andet store forlags hjemmeside proklameres det via "Dramaturgiskolen": "Vi mennesker vil ganske enkelt have fortællinger på en bestemt måde for at det føles spændende og rørende."

Man kan også udtrykke det således: I den digitale nye verden er fortællingen den eneste gangbare valuta.

For at fungere hensigtsmæssigt bør en fortælling være fri for særegenheder, betydningsbærende nuancer og kompleksitet; historien går altid forud for sproget og bør være

¹ *Tjekhov*: Anton Tjekhov (1860-1904), russisk forfatter.

² *Ibsen*: Henrik Ibsen (1828-1906), norsk forfatter.

³ *Hemingway*: Ernest Hemingway (1899-1961), amerikansk forfatter.

⁴ *eufemisme*: forskønnende omskrivning.

så generel, at den gnidningsløst kan flyttes mellem forskellige salgsformater – trykt bog, e-bog, lydbog, tv-serie, spillefilm. At oversættelsen ikke må volde problemer, siger sig selv.

40 Migrationen skal også kunne forløbe ubesværet mellem sprogområder, det vil sige markeder. (...) For forlagsøkonomen bliver spørgsmålet nu: Er det forsvarligt at påtage sig et værk, der kun fungerer i ét eller to formater?

Hvis litteraturens værdi traditionelt set er blevet bestemt ud fra dens unikke egenskaber – sætninger, der ikke kan oversættes, kunstneriske udtryk, der ikke ubesværet kan migrere
45 mellem formater – ligger fortællingens værdi i dens udskiftelighed. Et forlag, der opererer med millionbudgetter, ønsker absolut ingen overraskelser og er derfor nødt til at made de forskellige "læsersegmenter" med produkter, der udfylder samme funktion, år efter år. (...)

Men på den store scene når stadigt flere (...) frem til den konklusion, at litteraturen kun har berettigelse ved at tilpasse sig markedskræfterne. Det er på tide at gøre modstand mod
50 sådanne ideer, der, som altid når det gælder de liberale⁵, præsenteres som naturgivne. Det er trods alt et stort demokratisk problem, hvis et lands litteratur bliver alt for ensrettet, og dets befolkning desto mindre modtagelig over for det uventede, på samme måde som det er et problem, at så mange læser de præcis samme bøger. Og det er betydeligt mere end smag og behag, der er på spil. I et dybt konservativt litteraturmiljø kan æstetiske idiosynkrasier⁶ kun
55 dårligt skjule moralismen⁷ og realpolitikken.

For fortællingen er ikke nogen uskyldig idé. Dens åbenlyse udelukkelse af det, der ikke passer ind i skabelonen, burde vække mistro, men i stedet fremhæves den som et nødvendigt samlingspunkt i forvirrede tider. Nogen, der kaldes "vi", hævdes at have brug for den. Netop
60 nu er der bemærkelsesværdigt mange, der påstår at have viljen – og kundskaberne – til at tilbyde "en ny fortælling" om Sverige. Eller om verden, eller det forgangne.

For eksempel en nyudnævnt moderat statssekretær⁸, hvis opgave er at "formulere en fortælling for den nye regering" (Expressen⁹ 23/12). Politisk kommunikation nærmer sig på den måde fiktionen - og reklamen, hvor storytelling længe har været et grundlæggende begreb.

Den gode litteratur søger noget andet, flere historier, nuancerede, modsætningsfulde udsagn,
65 alternative perspektiver, fælles bevægelser. Men begæret efter fortællingen vokser kun, et behov som skabes på samme måde som forbrugsmønstre, modetendenser eller livsstilshysteri: gennem konstant eksponering. Det er derfor, formgreb, der blev introduceret for næsten hundrede år siden af forfattere som Virginia Woolf¹⁰, James Joyce¹¹ og William Faulkner¹², igen kan vække bestyrtelse, endda afsky: "Dette er ikke en rigtig roman!" Fortællingen som
70 handelsvare har sejret over litteraturen; sproget, nuancerne og kompleksiteten er blevet fortrængt af masseproduceret banalitet. (...)

⁵ *de liberale*: fortalene for, at markedsøkonomien skal fungere med mindst mulig indblanding og regulering.

⁶ *idiosynkrasier*: ubegrundet ubehag, modvilje.

⁷ *moralismen*: det at gøre sig til dommer over andres livsførelse.

⁸ *moderat statssekretær*: repræsentant for partiet Moderaterna med et højt politisk hverv i Sverige.

⁹ *Expressen*: landsdækkende svensk avis.

¹⁰ *Virginia Woolf* (1882-1941), engelsk forfatter.

¹¹ *James Joyce* (1882-1941), irsk forfatter.

¹² *William Faulkner* (1897-1962), amerikansk forfatter.

4b. Anna-Karin Selberg: Gør ikke litteraturen helligere og finere, end den er

Teksten er fra Dagens Nyheter den 4. januar 2023. Den er oversat af Maria Hesselager.

Anna-Karin Selberg (f. 1965), svensk forfatter, forlægger og filosof.

Dagens Nyheter er en landsdækkende svensk avis.

Ifølge forlæggeren Gunnar Nirstedt hersker der i øjeblikket et konservativt kultursyn i forlagsverdenen, hvor det eneste, man vil satse på, er markedsorienterede og udskiftelige fortællinger, i modsætning til det, han kalder litteratur, som er unikt og har et kunstnerisk sprog (Dagens Nyheter 2/1).

5 Som filosof med en passion for litteratur og mange års erfaring fra forlagsbranchen kan jeg kun være enig i, at et konservativt kultursyn har vundet terræn de seneste år. Men jeg deler ikke Nirstedts analyse: På forlag og kultureddaktioner gør man i dag alt, hvad man kan, for at opretholde præcis den opdeling mellem "litterære" og "kommercielle" bøger, som han selv insisterer på, og som et borgerligt og konservativt kultursyn hviler på.

10 På den ene side har vi forestillingen om, at folkelig og kommerciel litteratur, som forventes at generere økonomisk kapital (cash), mangler litterær værdi. Den betragtes som udskiftelig og let at pakke ind i forskellige formater (indbundet bog, lydbog, tv-serie osv.), fordi den er skrevet ud fra en forudsigelig og standardiseret skabelon.

15 På den anden side har vi forestillingen om, at den eneste kapital, "litterære" (såkaldt "smalle") bøger kan generere, er kulturel status. Man betragter dem som unikke snarere end ensrettede og svære at gøre tilgængelige for en bredere læserskare, uden at deres litterære værdi ødelægges. (...)

20 "Litterære" forfattere får kultur støtte, legater og prestigefyldte priser som Augustprisen, Nordisk Råds Litteraturpris og Nobelprisen. Det er stort set utænkeligt, at en spionromansforfatter som John le Carré¹ havde kunnet få Nobelprisen. Skyldes det, at hans bøger ikke holder samme sproglige niveau som Annie Ernaux², eller at de er mere standardiserede og lettere at oversætte? Næppe. Præcis som le Carré arbejder Ernaux inden for en tradition, hvor sproglige såvel som fortælle tekniske greb både gentages på en standardiseret måde og fornyes på uforudsigelige måder.

25 På forlagene kan opdelingen ses i, hvordan man arbejder med bøger, præsenterer dem og markedsfører dem. Det, som Nirstedt ringeagtende kalder "manuskriptudvikling," er et stykke forlagsarbejde, som er tidskrævende og derfor koster penge. Sådanne investeringer foretages primært i kommerciel litteratur. Betyder det, at man ensretter den slags litteratur efter en bestemt skabelon med en tydelig begyndelse, midte og slutning? Ikke nødvendigvis.

30 Manuskriptudvikling kunne også beskrives som et aktivt redigerings- og forlæggerarbejde, hvor forlagsmedarbejderen sammen med forfatteren løfter et lovende manuskript til næste niveau. Ikke mindst kan det handle om at udvikle de samfunds- og klassekonflikter, der ofte dramatiseres i populærkulturen og engagerer en bred læserskare, fordi vi lever midt i dem.

35 Den slags ressourcer investeres ikke i samme grad i "litterære" bøger. Fordi man forestiller sig, at de ikke "udstiller" eller "fortæller" noget, men i høj grad baserer sig på et unikt og kunstnerisk sprog, behøver man ikke at bruge energi (dvs. penge) på at udvikle dem.

I selve værket findes der selvfølgelig også inden for denne type litteratur ensretning, forudsigelighed og "genre", hvilket ikke ødelægges den litterære værdi. Nogle eksempler: Den Centraleuropæiske Roman, hvor en hvid mand rejser gennem Europa og gør sig overvejelser

¹ John le Carré (1931-2020): engelsk forfatter.

² Annie Ernaux (f. 1940), fransk forfatter.

- 40 om indkøbscentre og krig. Den Afdæmpet Feminine Poesi, som på en ambivalent måde beskriver mandlig vold og kan blive genstand for feministiske litteraturvidenskabelige studier. Den Store Familieroman, en lang, snørklet og lidt sarkastisk refleksion over livsudfordringer, forældreskab og klaustrofobisk familieliv krydret med højtidelige overvejelser om kunst.
- 45 Man bruger ikke særligt mange ressourcer på at markedsføre "litterære" bøger, fordi der er en forestilling om, at genialitet besidder en næsten religiøs evne til selv at tiltrække sig en læserskare. De gøres ikke tilgængelige som lydbøger undtagen i sjældne tilfælde, hvilket man bekvemt kan retfærdiggøre med idéen om, at der er at gøre med en litteratur, hvis ophøjede aura ville blive ødelagt, hvis den migrerede mellem forskellige formater.
- 50 Problemet med lydbogsformatet er ikke nødvendigvis, at det ensretter litteraturen, men at de økonomiske vilkår for forlag og forfattere er elendige. I stedet for at være solidariske med forfatterne og organisere sig med Författarförbundet³ og konkurrerende forlag for på den måde at påvirke distributørerne, vælger forlagene at gå den mere bekvemme vej og sortere i hvilke bøger, der gøres tilgængelige som lydbøger. Man udvælger dem, man allerede har investeret i med manuskriptudvikling og ser et kommercielt potentiale i.
- 55 Det, lydbogsformatet ødelægger, er ikke hellige litterære værdier, men selve læseoplevelsen – at sætte sig ned med en bog, der kræver fuld opmærksomhed, og derfor også tid, råd og mulighed for at lægge alle praktiske gøremål til side. Lydbogen kan man lytte til, mens man kører bil, træner eller udfører opgaver derhjemme. Den er derfor tilgængelig for langt flere. (...)

³ *Författarförbundet*: en faglig interesseorganisation i Sverige for forfattere og oversættere af litteratur.